

Перо Слијейчевић

ХУМОР У ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ

Радња *Горског вијенца* – крвава истрага потурчењака у Црној Гори – веома је трагична и силовита. Где ћемо у нашој књижевности наћи тако очајних вапаја и толикога заноса као на неким местима овога спева! То је песма једне ничим непомућене националне вере. Осредњи песник направио би од такве теме једну патетичну трагедију. Његош је ублажио трагику ведринама, а напетост догађаја лагодним одморима. Један братоубилачки нападај може некако и да се правда политички, много је теже да се опева песнички. Наш песник разблажио је и ту суровост једног локалног покоља ширином филозофских видика. Дигао нас је изнад гужве дешавања до оне висине одакле се на цео живот може да гледа са труном хумора. И управо у тој живој измени бола и осмеха, светла и сенке, налази се једна од основних, готово сакривених лепота *Вијенца*.

Његош се толико удаљава од главне радње да је понегде и заборавимо. Само једна трећина текста односи се на њу. Њезина горчина растопила се у ведру, слободну разговору као горак лек у шербету. И без обзира на драмску технику, сама би радња по својој природи тражила брз развој: једна онаква завера морала би да се брзо извршује ако неће да се открије и тиме осујети. Завереници опомињу једни друге! „Хајте људи да што послујемо.../ Које јаде дангубите, људи.../ Боже драги, чудна договора,/ Би ли ово ђеца пословала!.../ А ево смо као они миши/ Те за мачку звоно приправљаху.../ А ка гуске све нешто ћукамо.” Ругају се тако сами себи, па се опет сваки час изгубе у причању. Њихова природа, јача од њихове работе, тече савршено мирно, без узбуђења. У том сукобу између радње која вуче напред и споре патријархалности која се тешко креће лежи диван елемент хумора. Управо у часу кад се разбију преговори с Турцима и кад би, по свакој логици, требало да се највише пожуре, долази у *Вијенцу* онај највећи застој, онај огромни уметак о Мандушићевој љубави, о Драшкову путу, о сватовима, покајницима, попу Мићу, баби; и само та епизода заузима више места него права радња. Његош се није држао теоретичара драме који забрањују епизоде. Његови ратници причају просто и безбрижно о

свему као птице на грани. Они нас баш тиме неодољиво освајају. Они су мање завереници а више људи.

Велики песник приказао је своје јунаке не само са озбиљне него и са шаљиве стране. За тренутак, они окрену из шале у крв, из крви опет у забаву. Због једног младићког несташлука паде „шест нашијех девет њиховијех”. Једна баба умало не искрви цело једно племе. И празноверни су сви од реда ти сељаци, па и онај најбољи међу њима, Вук Мићуновић, бритка сабља пева, иако се прави као да није. Хумористичан је у највишој мери сусрет патријархалног војводе Драшка са једном старом и већ изопаченом цивилизацијом у Млецима. Како му само изгледа позориште, како су му тесне улице, како смешни људи који се сви боје један од другог! Војвода понегде напросто не верује својим очима: Та где би људи и могли да иду по конопу! То је мађија, опсена!

Најдаље је Његош отишао у хумору кад је црну, космату, ћутљиву и ћудљиву јуначину Мандушића, заплео у љубавно лудило. Толико изгледа смешан мрки вук кад стане у оној здравој средини да гуче као голуб, да га буде жао и двојници веселака, кнезу Јанку и кнезу Рогану, и окрену се од њега „да се не би што изблеја”. Зашто је Његош дао такву, улогу баш њему? – Један заљубљени Батрић не би био нимало смешан. Тек у Мандушићеву случају указује се потпуно игра сила изнад наших глава. Као кад онај чаробњак из приче дуне у свој рог па сви људи морају да играју. Морају и озбиљни Мандушићи. Ко зна, ко је сигуран да ми сви не играмо некакву непознату игру? „Вр’јеме земно и судбина људска/ Два образа највише лудости.../ Је л’ истина е ово овако,/ Ал’ нас очи сопствене варају?.../ Је ли јавје од сна смућеније?”

У *Вијенци* се даје не само политички него и идеолошки рат. Песник слави једну страну у томе спору, али није њој дао све хвале а другој све замерке. Ако се боре две вере, то нису две догматике него два општа погледа на свет. Од хришћанске стране, поред два мудраца песник изводи на позорницу и скроз неписменог попа Мића, појаву дату са хумором и симпатијом. Батрић не тражи у име хришћанске науке ништа више но неколико обреда. Од стране ислама, спомиње се смешни хоџа Брунчевић, али излазе пред нас речити, веома занесени браниоци. Црногорци бране слободу – али су примитивни, неорганизовани; док једни већају о покољу Турака, други им иду у сватове; и помало сумњају једни у друге, као Никола кнез душиоски, и вежу се међусобно тешком заклетвом. А потурчењаци, заступници завојевања, дати су додуше као препредени политичари али и као људи подложни сласти и власти, робови уживања. Мустај кадија заљубљен у Стамбол и хурије смешан је на свој начин. „Да, нијесу ни криви толико. Мед за уста и хладна приоња.../

Слабост'ма смо земљи привезани." И ко говори те речи извињења? Милостива душа оног истог владике који је малопре викао на покол, ван себе, као да је полудео.

Измењују се у *Вијенцу* расположења, од збиље у шалу, од певаније сватова у запевку покајница, као што се у позадини пет пута измењује дан и ноћ, а месечина се уочи борбе зацрвени као крв. Као што поред јунака уз тмурног Мандушића стоји ведри Мићуновић, тако уз владика Данила стоји игуман Стефан, природа опет филозофска, али потпуно опречна. Колико је Данило тужан и немиран, толико је игуман ведар и смирен. Весео је не зато што би био површан и лакомислен, него зато што је проживео сав пакао земаљски, довршио искуство, и нема да се боји разочарања. Он изгледа као да је добро видео ђавола, одмерио његову снагу, и чини му се да има људи који му се могу одупрети. Његов старачки жовијални осмех налик је на одсев вечерњега сунца на облацима прохујале буре.

Горски вијенац има три етичка врхунца: Онај опасни кад владика Данило има привиђење бескрајне крви и светскога покоља, па стане да виче; онај други, ведрији, кад Мићуновић има визију како се душе хероја дижу са бојишта као светле капљице „уз веселе зраке на небеса"; и онај трећи кад игуман Стефан, испивши велику чашу, казује како му старачка душа поиграва над горчинама „ко блиједи пламен по ракији". Први став је песимистичан, други оптимистичан, оба озбиљна и оба херојска; а у држању игуманову има нешто здравог хумора. Али ни ту не резонује беспослењак него проповедник акције. „Покољење за пјесну створено.../ Славно мрите кад мријет морате." Његошев Милош, косећи кроз „дивјачке тмуше азијатске", гута их ватреним очима; а стари игуман смеши се што коса добро коси: У великој, у козмичкој игри човек је надиграо ђавола.

Има у *Вијенцу* нешто хумора већ у почетку, у првом постављању двеју бојних линија. С једне стране стоји непрегледна сила која држи „по свијета"; а с друге стране, по речима Вука Мићуновића, пет стотина момака на пољани и још шест пута толико код куће. То чини три и по хиљаде бораца, без пријатеља „игђе у свијету, да пожали ка да би помога". Ово против онога збиља је несразмерно, готово комично. – Али гле, та шака људи ипак је победила. Груда снега бачена низ брдо изазвала је лавину, ослобођење српског народа и ван мале Црне Горе. Из мале коморе слободних духова избијају и расту енергије све нове и нове, које су необјашњиве законима физике.

Умовање владичино и игуманово толико је поразно да изгледа као да ће одвести у очајање, међутим оно свршава позивом у

борбу. Напросто изгледа као да филозофе понесе собом струја народног расположења, као нека силна матица. Ум је тмуран, али је нагон ведар. Народ је ведар. Као да је живот мудрији од филозофије, и врста од појединца. Глас нације који бруји кроз Кола у *Горском вијенцу* толико је миран и пун самопоуздања, као да је надземалски. Миран је зато јер види кроз неколико столећа. Нараштаји се повијају под теретом како им је који додељен, али нација кроз њих корача сигурно напред. И смешни смо често, и слаби, и луди, корачајући кроз овај загонетни живот. „Шта је човјек, а мора бит' човјек?/ Гледа мајмун себе у зрцало”. Али ипак:

Над свом овом грдном мјешавином
Опет умна сила торжествује,
Не пушта се да је зло поб'једи.
Иште свијет неко дјејствије
Све природа снабд'јева оружјем.

У таким нејасним визијама разведрава се душа песникова. Као да се искра извије и прође с времена на време кроз његову туробну филозофију. Као да се пустињаку цетињском причује далек дозив, као да му се привици небески осмех.

Нема сумње, основни став *Горског вијенца* није хумористичан него дубоко озбиљан. То је афирмација живота упркос свему очигледном злу. Хумориста опажа бесмисао у смислу, а владика верује у смисао и кроз привидни бесмисао. Његош је толико озбиљан да је уопште и неспособан за обичну комику. Али срећом способан је за хумор, то јест за ону комику где људи излазе смешни без своје кривице, по игри судбине људске, и живота као живота. Ето таким хумором зачинио је велики песник своје озбиљно дело да не остане одвећ озбиљно. Подигао је човека изнад његове работе. Дао му оно што га потпуно разликује од свих других створења: дао му осмех, осмех и усред акције.

Ђура Јакшић

ЈЕВРОПИ

Теби да певам – теби, тиранко!
А дух ми мори отров и гнев;
Увреда твојих жаоци јетки
Потпаљују ми племенит снев.

Милионима народи пиште,
Милион груди просипа крв –
Милионима пале кућиште,
Милион људи гмиже к’о црв.

И милиони долазе смерно
Јевропи гордој на холи суд:
„Не може више, раја не може
Сносити јарам, мучити труд!”

Тиран нас газии, срамоти жене,
Усева наших отима плод.
Пресуди, силна, да л’ живети може
У таквом игу несрећни род?...

Изгинућемо!...

„Па изгините!”
Подсмеха твога горди је збор.
„И гинућемо, гинути славно –
Ил’ мачем пресећ Гордијев чвор!”

Изгинућемо – али слободни,
Јер Србин неће да буде роб!
Тамо далеко на светом гробљу,
Потражићемо живот ил’ гроб!”

11. јануара 1867.